

Strijd Toneel

Het afgelopen toneelseizoen stond bol van prachtige voorstellingen (zie hier de favorieten van de V-recensenten in drie top-10's) maar ook van leiderschapswisselingen en strijd om de macht.

Door **Hein Janssen**

Was ik maar dood, als de goede God het wil. Wat is de wereld meer dan pijn en smart? Waarschijnlijk ben je pas gelukkig als je een doodgewone herder bent en op een heuvel zit, zoals ik nu, en kunstig zonnewijzers uit mag snijden waarop je kunt zien hoe minuten verglijden.'

In de mooiste scène uit de voorstelling *Kings of War* twijfelt de jonge koning Henry VI aan zijn bestaan als monarch, als leider, als man, als mens. Hij droomt van een leven tussen de schapen en van het eten van verse meikaas op een groene heuvel. Maar hij moet regeren, oorlog voeren, leiding geven.

Wat is een goede leider? En als we een leider nodig hebben, waar vinden we die dan? Die twee vragen werden dit seizoen in het theater nogal eens gesteld. Theatermakers bleken erg geïnteresseerd in hoe dat werkt: macht, machts-honger, machtsuitoefening, machtswellust. Veel voorstellingen gingen over leiderschap en wat daarbij zoal komt kijken.

Kings of War uiteraard, dat eerder deze maand in première ging bij Toneelgroep Amsterdam en waarin Ivo van Hove drie Shakespearekoningen samenvoegde. Maar ook *De Verleiders I, II en III* werden dit seizoen hernomen

en bleken opnieuw publiekstrekkerstheater over de leiders van banken, bedrijven en vastgoedondernemingen.

In *Kunsthart* van Mugmetdegoudentand verscheen premier Rutte (politiek leider) ten tonele, evenals Wim Pijbes (cultureel leider) en dirigent Mariss Jansons (muzikaal leider). De allereerste Bijbelse leiders, daar waar het allemaal mee begon, kwamen tot leven in de marathonvoorstelling *Genesis*, waarmee Johan Doesburg afscheid nam van het Nationale Toneel. Volgend seizoen komt daar nog eens de theaterversie van *Borgen* bij – over leiderschap in de politiek en in het gezin.

Kennelijk snakt het theaterpubliek naar inzicht in de wereld van degenen die boven ons staan. En in waar het fout gaat, want dat is dramatisch gezien natuurlijk het interessantst. *Kings of War* laat drie typen leiders zien: Henry V is gedreven, gepassioneerd, vroom en stoer. Hij wil het volk verheffen, het land zijn trots teruggeven. Zijn opvolger Henry VI is de twijfelaar, de zoekende, de denker. Gebogen over dikke boeken wil hij het beste jongetje van de klas zijn, maar hij mist daadkracht. En Richard III, tja, dat is de gevaarlijkste, want geblesseerd in zijn jeugd, mismaakt, miskend en op zoek naar wraak, genoegdoening, vergelding.

Eerlijk gezegd zijn die koningsdrama's tamelijk saaie stukken, met al die namen, kongsi's, troonpretendenten

en adellieden. Des te knapper dat Van Hove en zijn acteurs er een meeslepende marathonvoorstelling van wisten te maken. Met veel aandacht voor achterkamertjespolitiek, die met verborgen camera's voor het publiek zichtbaar werd gemaakt.

Terwijl al die koningen, leiders, directeuren en gezagsdragers de podia betraden, ging het in het Nederlandse theater zelf ook over de macht. Zelden was er in één jaar zo veel aan de hand bij de leiding van de grote Nederlandse theatergezelschappen. Zes van de acht stadsgezelschappen gingen op zoek naar een nieuwe leiding. Er is hoe dan ook sprake van een behoorlijke wisseling van de wacht, met als voornaamste reden dat dit jaar de nieuwe beleidsplannen voor de periode 2017-2020 moeten worden ingediend. Op basis

daarvan worden straks de subsidies verdeeld.

Kort samengevat: het toneelbestel kent vier grote gezelschappen: Toneelgroep Amsterdam, Nationale Toneel (Den Haag), Oostpool (Arnhem) en Noord Nederlands Toneel (Groningen) en vier middelgrote: Ro Theater (Rotterdam), Zuidelijk Toneel (Tilburg), Theater Utrecht en Toneelgroep Maastricht. De afgelopen periode kregen Theater Utrecht, Zuidelijk Toneel en Toneelgroep Maastricht allemaal nieuwe leiders, voornamelijk dertigers. Theu Boermans (Nationale Toneel) maakte bekend dat hij het vanaf 2017 rustiger aan gaat doen en dat Eric de Vroedt in Den Haag zijn opvolger wordt. In Rotterdam gaat Alize Zandwijk na ruim twaalf jaar weg en zij wordt opgevolgd door Bianca van der Schoot. In Groningen is men al heel lang (en nog steeds) op zoek naar een opvolger van Ola Mafaalani, die volgend jaar vertrekt.

Opvallend daarbij is dat de zoektocht naar nieuwe leiders zo moeizaam verloopt. Het had nogal wat moeten in de Brabantse aarde, voordat het Zuidelijk Toneel Piet Menu (tot dan toe directeur van Vlaams Cultureel Centrum De Brakke Grond) als intendant aantrok. In Utrecht werd een commissie benoemd die op zoek moest gaan naar de nieuwe man of vrouw. Nadat een hele stoet kandidaten was komen opdagen, werd uiteindelijk Thibaud Delpout benoemd – iets wat op een aachternamiddag geregeld had kunnen worden.

Ook het bestuur van het NNT in Groningen heeft een commissie van adviseurs aan het werk gezet om met voorstellen voor een nieuwe artistieke leiding te komen. Kennelijk zijn bestuurders in Nederland niet in staat zelf het landschap te verkennen en de juiste mensen aan te trekken.

Overigens circuleren ook nu weer dezelfde namen: De Warme Winkel, Wunderbaum, Erik Whien, Sarah Moeremans, Jetse Batelaan, Jakob Alhombom en zo meer. Ook Eric de Vroedt en Thibaud Delpout draaiden vrolijk

mee in deze carousel voordat ze hun voorlopige bestemming vonden.

Het is kennelijk moeilijk gezichtsbalende theatermakers te vinden die niet bang zijn leiding te geven. Dat zegt iets over de ambities van de nieuwe generatie. Maar misschien is dit land ook wel te klein voor acht grote theatergezelschappen.

Ooit is bepaald dat in al die steden een toneelgroep moest komen, maar wat ooit nodig was, is nu misschien overbodig. Een toekomstig toneelbestel met zes grote gezelschappen lijkt beter te passen bij dit land en zijn huidige beschikbare potentieel aan artistiek leiders. Arnhem en Utrecht zouden kunnen samengaan, Maastricht wordt de Limburgse dependance van het Zuidelijk Toneel.

Intussen zit het triumviraat van Neerlands theater trots hoog en droog aan de top, op rozen. Johan Simons keert deze zomer vanuit München terug naar NTGent en gaat zich van daaruit ook met de toekomst van het theater in Rotterdam (en Europa!) bemoeien.

De zegetocht van Ivo van Hove over het wereldtoneel mag genoegzaam bekend zijn; dit najaar wordt New York verder veroverd met zijn regie van *A View from the Bridge* en met *Lazarus*, de David Bowie/Ivo van Hove-musical die in december in première gaat. Theu Boermans gaat in de zomer van 2016 hoogstwaarschijnlijk de theaterversie van *The Hunger Games* regisseren in Londen, een mega-event.

Wie weet komt het er ooit van: *De Verleiders IV*, waarin wordt onderzocht hoe het Nederlandse theater achter de schermen wordt bestuurd en welke ambities zoal door de repetitielokalen gieren.

Toneel over macht en machteloosheid in de achterkamertjes van het Nederlandse theaterbedrijf. Het zou erg leuk zijn als de rol van de beschouwende theatercriticus daarin wordt gespeeld door Pierre Bokma. Graag in een mix van barman Kootje uit *'t Schaep met de 5 Pooten* en *Richard III*.

🌟 TOP-10 KARIN VERAART

❶ **Angels in America** van Tony Kushner, door: Toneelgroep Oostpool, regie Marcus Azzini. Intieme encensering van Tony Kushners stuk over vriendschap, eenzaamheid en ziekte in tijden van economische recessie en maatschappelijke onverschilligheid. Na Ivo van Hove konden Marcus Azzini en zijn acteurs aan de slag met dit tijdloze materiaal en weten ze te verrassen en te ontroeren met een schitterende voorstelling.

❷ **De kersentuin** van Anton Tsjechov, door: STAN. Het Vlaamse collectief – voor de gelegenheid uitgebreid met veelal jonge spelers – waagt zich aan Tsjechovs raadselachtigste stuk en maakt er op zijn geliefde en geroemde manier een fraai, helder en evenwichtig geheel van.

Aangrijpend en grappig.

❸ **Kings of War** naar William Shakespeare, door: Toneelgroep Amsterdam, regie Ivo van Hove. TA zette zich opnieuw aan een Shakespeare-marathon en wekte *Henry V*, *Henry VI* en *Richard III* tot leven. Zeker die eerste twee kunnen best bleekjes uitpakken, maar zo niet met respectievelijk Ramsey Nasr en Eelco Smits in de titelrollen. En de altijd kleurrijke Richard III wordt subliem vertolkt door Hans Kesting. Een risico, na de succesvolle *Romeinse Tragedies*, maar jawel, opnieuw heel indrukwekkend theater.

❹ **Macbain** van Gerardjan Rijnders, door: Dood Paard.

Macbeth, zijn vrouw, Kurt Cobain en Courtney Love samen in één, duister verhaal – daar kwam Gerardjan Rijnders mee. Manja Topper en Gillis Biesheuvel creëerden er een heerlijk spektakel omheen, knap vergelijkend van oergeestig tot doodgriezelijk.

➊ **Passions humaines** van Erwin Mortier, door: het Toneelhuis, regie Guy Cassiers.

Fantastisch vormgegeven oer-Belgisch verhaal over de menselijke driften, fraai verwoord en sterk vertolkt door Vlaamse en Waalse acteurs. Met als vertrekpunt het sculptuur *Les passions humaines* van de 'Belgische Rodin' Jef Lambeaux, zien we hier koning Leopold II versus volkse radicalen, naast versmade vrouwen en met hun geardheid worstelende mannen, tegen de achtergrond van blozend Brussel eind 19de eeuw.

➋ **Elektra**, door: NTGent en het Nationale Toneel, regie: Julie Van den Berghe. Aischylos, Sophokles en Euripides waren gedrieën bron van inspiratie voor Bernard Dewulf bij zijn bewerking van het aloude Elektraverhaal, door de acteurs aangevuld met eigen materiaal. Het leverde een frisse, eigen voorstelling op met mooie muziek en dito spel, niet in de laatste plaats van Lien Wildemeersch in de titelrol.

➌ **Niet meer zonder jou**, door: Adelheid Roosen | Female Economy & Zina, regie Adelheid Roosen. Liefdevol en tegelijk heftig project, ontwikkeld

door schrijfster en actrice Nazmiye Oral, rondom mensen met een islamitische achtergrond en hun verhouding tot de (westerse) maatschappij waarin ze leven. Oral zelf staat op en gaat in intieme setting een pittig gesprek aan met haar moeder Havva. Het knettert zo dat je af en toe je hart vasthoudt.

➍ **Medea**, door: Toneelgroep Amsterdam, regie Simon Stone. De Australische regisseur Simon Stone maakte met de acteurs een eigen versie van de Medea-mythe naar Euripides. Binnen die contouren ontstaat een nieuw en modern verhaal van Anna (geweldige rol van Marieke Heebink) als psychisch verwarde arts die vastbesloten is haar gezinsleven weer op de rails

★ TOP-10 VINCENT KOUTERS

➊ **Genesis** van Sophie Kassies, door: Het Nationale Toneel, regie Johan Doesburg. Johan Doesburg weet van het boek *Genesis* een ongeëvenaard toneelfeest te maken. He spelplezier spat ervan af, zes uur lang. Inclusief een all you can eat-buffet. Dit is all you can see-theater.

➋ **De witte vloed** van Marc Wortel, door: Bellevue LUNCHtheater, regie Sarah Moeremans. De lichaamssappen vloeien rijkelijk in deze vrolijk-pervers vertelling. Drie jonge meisjes worden getroffen door plotse uitbarstingen van hitsigheid in hun onschuldige leventjes. Hun fantasieën worden door auteur Marc Wortel en de actrices bloemrijk en onweerstaanbaar verwoord.

➌ **De witte vloed**, door: Bellevue LUNCHtheater/Likeminds, regie Sarah Moeremans. Originele voorstelling, geschreven door Marc Wortel en erg leuk gespeeld door drie actrices, die in een *Eline Vere*-achtige setting tamelijk bizarre seksuele en gewelddadige fantasieën met elkaar delen. Lekker weird.

➍ **Bron/Brontë**, door: Discordia. Maureen Teeuwen, Miranda Prein en Annette Kouwenhoven creëren ook een eigen universum, maar ingetogener, droomachtiger en etherischer dan bovengenoemde. In deel 5 van hun reeks die uitgaat van het vrouwelijk perspectief (Weiblicher Akt V) zijn we beland in een intrigerende verbeeldingswereld die aansluit bij de Brontë-zusters. Ook weird.

Bonus:

Gaunerstück van Dea Loher, door: Deutsches Theater Berlin en Ro Theater, regie Alize Zandwijk.

Een pareltje dat dit seizoen in Berlijn in première ging: *Gaunerstück*, een opmerkelijk licht en sprookjesachtig werk van de Duitse Dea Loher, geestig en hartroerend geënceneerd door Alize Zandwijk van het Ro. Opnieuw bewijzen de dames zich als ijzerstrek duo. Hun protagonisten hebben het weer niet makkelijk, maar er wacht hun zowaar een wonder.

Tegenvaller:

Romeo & Julia naar William Shakespeare, door: Zuidelijk Toneel, regie Lucas De Man. Romeo en Julia als dertigers van nu die niet durven kiezen voor de liefde – het uitgangspunt is interessant genoeg. Maar de encenering bleef zweven tussen vondsten en plannen en werd nergens overtuigend; ook de acteurs konden er niet mee uit de voeten.

Hernemingen die al vaststaan:

Angels in America en *Medea* zijn geselecteerd voor het Nederlands (én Vlaams) Theater Festival begin september (3 t/m 13). *Medea* in Stadsschouwburg A'dam: v.a. 15/10. *Kings of War* komt volgend seizoen terug: v.a. 18/12, tga.nl *Passions humaines* speelt weer v.a. 24/9, toneelhuis.be. *Gaunerstück* komt 2016-2017 naar Nederland.

➎ **Lutine** van Leopold Witte en Geert Lageveen, door: Orkater, regie Michiel de Regt. Op Oerol, op het strand, met uitzicht op de rampplek, begeleid door muzikant Erik van der Horst, vertellen Leopold Witte en Geert Lageveen, in hun stand-uptheaterstijl, gewoon een razend goed verhaal over het gezonken goudschip De Lutine.

➏ **Kunst** van Yasmina Reza, door: Dood Paard en STAN. In een knap volgehouden, open vorm spelen drie acteursvrienden de moderne klassieker *Kunst* van Yasmina Reza. Waarbij het drietal hun eigen vriendschap spiegelt aan dat van de drie mannelijke personages in *Kunst*. Midlifecrisistoneel op zijn best.

➐ **Maria Stuart** van Friedrich Schiller, door:

Toneelgroep Amsterdam en Toneelhuis, regie Ivo van Hove.

Niet één, maar twee sterke vrouwen, dat moet zinderend toneel opleveren. Dat doet het ook. Vooral dankzij Halina Reijn en Chris Nietvelt als de botsende vorstinnen. Maar zeker ook dankzij Hans Kesting als beider pragmatische aanbieder.

6 Leger van Rik van den Bos, door: Ro Theater, regie Alize Zandwijk.

Acteurs Gijs Naber en Herman Gilis tillen dit

drama over een getraumatiseerde soldaat naar een hoger niveau. Naber (als die soldaat) op het randje van de waanzin, met de oorlog voor altijd in zijn kop. Gilis (als vader van een overleden kameraad) op het randje van een onpeilbaar verdriet.

7 Ludwig van Steef de Jong, door: Groots en Meeslepend, regie Ina Veen.

Een opklap-operette over koning Ludwig II van Beieren. De lol zit hem in het vernuft waarmee Steef de Jong kartonnen rekvisieten, liedjes, kostuums en videobeelden samenbrengt tot een grootse vertelshow. De fantasie regeert.

8 The Great Warmachine, tekst en regie: Joachim Robbrecht.

In deze explosieve performance filosoferen drie gamers vrijuit over een toekomst waarin oorlog, kapitalisme en krijgswisdom gemeengoed zijn. Vrede is uit, vechten is in. Een prikkelend spel.

9 Medea door: Toneelgroep Amsterdam, tekst en regie Simon Stone.

Australiër Simon Stone kwam naar Toneelgroep Amsterdam om daar Medea te bewerken volgens de succesvolle Stone-methode. Ofwel, woord voor woord herschrijven. Grote winnaar bleek Marieke Heebink, die van de hoofdrol een kunstwerk op zich maakte. Hoogst ontroerend.

10 De kersentuin van Anton Tsjechov, door: STAN.

Tsjechovs wannabe-komedie krijgt bij STAN een prettig onnadrukkelijke uitleg. Geen dijkenteksters, geen tranentrekkers, maar gewoon twee uur lang spelen om het spelen. En wat doen ze dat goed en mooi en aanstekelijk. Een lang en uitgerekt (afscheids)feest.

Bonus: Beste Internationale productie.

Atmen van Duncan Macmillan, door: Die Schaubühne, regie Katie Mitchell.

Benauwend, klimaatneutraal, met twee weergaloze acteurs vastgepind op energie-opwekkende fietsen; Katie Mitchell verbeeldt op verbluffende wijze hoe een jong stel gegijzeld wordt door hun idealen.

Tegenvaller:

Stoner van John Williams, door: Bos Theaterproducties, regie Ursul de Geer.

Literatuur op toneel zoals het niet moet. Als een leesverslag van scholieren.com, anekdotisch, haastig de ene na de andere scène aanstippend, de taal verkrachtend. Zielloos.

Theater

TERUGBLIK HET BESTE VAN THEATERSEIZOEN 2014-2015

* TOP-10 HEIN JANSSEN

1 **Als ik de liefde niet heb** van Marjolijn van Heemstra en Remy van Kesteren, door: Ro Theater.
Marjolijn van Heemstra ontmoette de Limburgse priester Remy Jacobs en dat leidde tot een voorstelling in de vorm van een katholieke pop-upmis. Over misbruik in de kerk en andere geheimen. Twee performers in hun zoektocht van het donker naar het licht. Stil makend, schurend en hypnotiserend.

2 **Angels in America** van Tony Kushner, door: Toneelgroep Oostpool, regie Marcus Azzini.
Na de versies van Ro Theater en Toneelgroep Amsterdam maakte Marcus Azzini bij Oostpool met een groep excellente acteurs een stijlvolle, ontroerende en vier uur lang meeslepende nieuwe *Angels* over oude ziekten, verloren idealen en kapotte vriendschappen.

3 **Macbain** van Gerardjan Rijnders, door: Dood Paard.
Over verloren mensen en gefnuikte ambities. Rijnders schreef een toneeltekst waarin Macbeth en zijn Lady en het duo Kurt Cobain-Courtney Love samenvallen. Door uitzinnig acteren van Manja Topper (die stem!) en Gillis Biesheuvel (die mimiek!) werd het *weird*, geestig en ook af en toe eng theater. Vormtechnisch hartstikke consequent bovendien.

4 **Genesis** van Sophie Kassies (naar het eerste Bijbelboek), door: Nationale Toneel, regie Johan Doesburg.
Ga er maar aanstaan: Adam, Eva, Jacob en zijn zonen, Sarah, de Ark van Noach, liefde, bedrog, de zondeval. Vanuit de Bijbel vertaald naar het theater in heerlijk brutale en vaak vermakelijk vertelling. 'Does' nam spectaculair afscheid van het Nationale Toneel.

5 **Kings of War** naar William Shakespeare, door: Toneelgroep Amsterdam, regie Ivo van Hove.
Na *Romeinse Tragedies* voegde Ivo van Hove opnieuw drie Shakespearestukken samen: *Henry V*, *Henry VI* en *Richard III*. Allemaal gaan ze over leiderschap en hoe dat in te vullen. Ramsey Nasr, Eelco Smits en Hans Kesting spelen uiteenlopende en bevlogen koningen in technisch perfect theater.

6 **Stand up, Lie Down** van Rob de Graaf, door: De Gemeenschap.
Geestige antihetero comedytrain leverde top-antitheater op. Vijf performers met prachtige observaties over treurige levens en ook strijdbaar, met snoeiharde kritiek op de heterosuperioriteit. Rauw poëtische tekst van Rob de

Graaf: 'Het leven is geen delicatessenzaak, maar een gaarkeuken na sluitingstijd.'

7 **Passions humaines** van Erwin Mortier, door: Toneelhuis, regie Guy Cassiers.
Opnieuw een proeve van hoogstaand esthetisch theater à la Cassiers. Over een omstredden kunstwerk, kunstkritiek, de geschiedenis van België en een verboden liefde. Na afloop wil je de tekst van Mortier meteen nalezen (er dat overkomt mij lang niet altijd).

8 **Een bruid in de morgen** van Hugo Claus, door: Toneelgroep Amsterdam, regie Maren E. Bjørseth.
Claus' klassieker over oneigenlijke liefde tussen broer en zus in onthecht gezin werd door het jonge regietalent Maren Bjørseth een strak ingekaderd familiedrama, met brutale gekte gespeeld. Met gave, hysterische rol van Camilla Siebertsz als onhuwbare nicht.

9 **Aards paradijs** van Tennessee Williams, door: Theater Zeelandia, regie Ilmer Rozendaal.
Vergeeten toneelstuk van Tennessee Williams werd in Zeeland uit de boekenkast gehaald en opgevoerd op een boerenhoeve. Perfect locatie-theater met aangezet acteren; tragikomische levens belicht in een operette van onmacht tegen een fraaie zonsondergang.

10 **De kersentuin** van Anton Tsjechov, door: Tg STAN
Het leek alsof de spelers van STAN Tsjechovs meesterwerk zo maar een beetje uit hun mouw schudden, maar deze Vlaamse no-nonsense *Kersentuin* is minutieus bedacht, losjes maar stijlvol gespeeld en laat beide kanten van het stuk zien: de tragiek én de humor.

Bonus:

Wanna Play? Theatrale installatie/performance van Dries Verhoeven.
'Naar vriendschap zulk een mateloos verlangen', schreef Jacob Israël de Haan. Dries Verhoeven had het, en maakte een performance met als ondertitel *Liefde in tijden van Grindr*. Seks is overal voorhanden (althans voor sommigen), intimiteit en verbinding niet. Ik drong tot Dries' installatie door en trimde zijn baard. Fascinerend.

Tegenvaller:

Pax Mama van Arnon Grunberg, door: De Nieuw Amsterdam, regie Gerardjan Rijnders.
Grunberg schreef een tekst die zou moeten gaan over zijn moeder. En over de moeder van acteur Sabri Saad el Hamus. Interessante mannen, met interessante moeders. Maar het ging over van alles, behalve over moeders. Onbegrijpelijke woorden en beelden.

